

Pažink savo rajoną: laiko ženklai

Kur vyksta: lauke, mokyklos rajone

Pamoka trumpai: Šio užsiėmimo metu susipažįstame su rajono sąvoka, Vilniaus rajonų pavadinimais ir ribomis. Kalbame apie matomus ženklus, kurie gali pasakoti rajono istoriją. Vaikštome po mokyklos rajono apylinkes, renkame, fiksuojame įvairias įdomias vietas, laiko ženklus, juos fotografuojame, tiriamo skirtingus aplinkos elementus (pastatai, gatvių pavadinimai, susibūrimo vietos, gamtos objektai ir t.t.).

Pagrindiniai klausimai:

1. Kas yra rajonas?
2. Kaip atsiranda rajonų pavadinimai?
3. Kas formuoja rajonų ribas?
4. Kokie aplinkos elementai gali papasakoti rajono istoriją?

Raktiniai žodžiai:

rajonas, rajono istorija, rajonų pavadinimai, aplinkos stebėjimas

Pamokos tikslas:

Susipažinti su rajono sąvoka ir pradėti matyti mokyklos apylinkes tyrėjo žvilgsniu, įsitraukiant į aktyvų pažinimą.

Pamokos uždaviniai:

1. Įvardins savo mokyklos rajono pavadinimą ir galės paaiškinti jo ir kitų Vilniaus rajonų pavadinimų reikšmes.
2. Atpažins ir užfiksuos bent kelis skirtingus elementus (pvz., pastatus, paminklus, gatvių pavadinimus), kurie pasakoja rajono istoriją.

Reikalingos priemonės:

- Išmanieji telefonai (kamos, žemėlapių (google maps), diktofono programėlės)
- rašymo priemonės

Priedai atsispausdinimui:

1. Priedas nr. 1 – rajonų pavadinimų užduotis
Kopijų kiekis – grupių skaičius (pvz. 5).
Mokytojai/ui prireiks korteles sukarpyti, kiekviena grupė gauna šio priedo 1 vnt. sukarpytais lapeliais.
2. Priedas nr. 2 – rajonų pavadinimų kategorijos
Kopijų kiekis – grupių skaičius (toks pat kaip priedo nr. 1)
3. Priedas nr. 3 – gatvių pavadinimų reikšmės
Kopijų kiekis – grupių skaičius (pvz. 5)

Pamokos planas trumpai: 85 – 105 min

1. Įvadas į temą | 5 min
2. Rajonų pavadinimai | 10 min-15 min
3. Rajonų ribos | 5 min-10 min
4. Rajono gatvės | 10 min
5. Kaip pastebėti rajono istoriją | 10 min
6. Mokyklos rajono aplinkos stebėjimas | 30 min – 40 min
7. Aptarimas | 10 min
8. Refleksija | 5 min

Namų darbų pasiūlymas:

Mokyklos rajono stebėjimo užduoties metu užfiksuotas nuotraukas paanalizuoti – išsiaiškinti, kokie objektai, pastatai yra užfiksuoti, kokio laikotarpio, kokią istoriją pasakoja.

Kontekstui:

Kokie kasdien matomi aplinkos elementai pasakoja rajono istoriją?

Sutrumpinta informacija pateikta užsiėmimo aprašyme (pamokos dalis nr. 5), o platesnį paaiškinimą su pavyzdžiais galima rasti šiame dokumente:

https://docs.google.com/document/d/1bBQO972dLHepZtTc5kY2HrJ6U_fQcYdYsHndn7cil8/edit?usp=drive_link

Kaip ir kodėl Vilniaus miesto muziejus tyrinėja miesto rajonus?

Nuo pat muziejaus įsteigimo kėlėme tikslą tyrinėti mažiau pažįstamas miesto gyvenimo ir istorijos temas ir vietas. Muziejus rengia parodų ir tyrimų ciklą apie neva neįdomius, t.y. miegamuosius miesto rajonus. Žinoma, tyrinėjant rajonus ir rengiant parodas paaiškėja, kad visi miesto rajonai savaip įdomūs ir išskirtiniai. Šiuo metu esame surengę parodas Viršuliškių rajone („Kas į Viršulus“), Savanorių prospekto apylinkėse („Krasnuča. Rajonas, kurio nėra“) ir šiuo metu tyrinėjame Baltupius. Vienas pagrindinių šio tyrimų ciklo tikslų – padėti vietos gyventojams geriau pažinti savo miestą ir rajoną, jį prisijaukinti, stiprinti šeiminingiškumo, atsakomybės jausmą.

Tyrinėdami rajonus veikiame kompleksiskai – bendraujame su gyventojais, atliekame interviu, dirbame su istorikais, tyrinėtojais, knaisiojamės archyvuose, ieškodami įvairių duomenų – fotografijų, žemėlapių, planų. Tikriname įvairias rajone veikusias įstaigas, ieškodami įdomių faktų, domimės ten gyvenusiais žmonėmis. Taip pat svarbu praleisti laiko pačiame rajone, ieškant įdomių, klausimų keliančių objektų, laiko ženklų. Pavyzdžiui, obelų sodas Savanorių pr. netoli maksimos parduotuvės – iš pirmo žvilgsnio ir išmanant nereto Vilniaus miegamojo rajono istoriją (daugumoje vietų anksčiau buvo kaimai, senos sodybos) galima spėti, jog obelų sodas pasakoja apie anksčiau čia buvusią sodybą. Tačiau šiuo atveju, obelų sodą sodino kaimynai, daugiabučių naujakuriai – šią istoriją mums padėjo išsiaiškinti vietos gyventojai.

Įvairios nuorodos:

Vilniaus miesto seniūnijų ribos: <https://maps.vilnius.lt/seniunijos#layers>

Informacija apie Vilniaus miesto gatves: <https://zemelapiai.vplanas.lt/vilniausdnr/lt/streets>

Vilniaus ID interaktyvus žemėlapis, kuriame sužymėtos atminimo lentos, skulptūros, pavadinimų lentelės ir pan.: <https://zemelapiai.vplanas.lt/vilniausdnr/lt/plaques>

Detalus pamokos planas:

1. ĮVADAS Į TEMĄ | 5 min

1. Mokytojas/a pristato:

Šio užsiėmimo tikslas yra geriau pažinti savo mokyklos rajoną. Miestas yra mūsų visų, kiekvienas esame atsakingi ir galime kurti savo aplinką, bet pirmiausia svarbu ją pažinti.

2. Užduotis: ką manote apie savo mokyklos rajoną?

Pasitikrinti su mokiniais, ką jie galvoja apie savo mokyklos rajoną. Mokiniai sustoja į ratą, mokytoja skaito klausimus. Tie, kurie į teiginį atsako „taip“, žengia į vidurį. Viduryje esantys susikeičia vietomis, t.y. grįžta į kito žmogaus vietą rate.

Galimi klausimai:

- ar gyveni šiame rajone?
- ar tavo tėvai/seneliai gyvena šiame rajone?
- ar norėtum čia gyventi „kai užaugsi“?
- ar leidi čia savo laisvalaikį?
- ar šiame rajone jautiesi saugiai?
- ar tau šis rajonas patinka?

3. Mokytojas/a pristato: rajono sąvoką.

Informacija mokytojui/mokytojai: Kas yra rajonas?

Rajonas – tai miesto administracinis – teritorinis vienetas. Vilnius yra suskirstytas į seniūnijas, o jos – į rajonus. Vilniuje yra 21 seniūnija (pvz., Rasų, Žirmūnų, Antakalnio ir t.t.), ir 96 mažesnės jos dalys – rajonai.

Didelė dalis Vilniaus rajonų kadaise buvo priemiesčiai, kaimai ar dvarai, kurie plečiantis miestui buvo prijungti prie Vilniaus.

Pavyzdžiui, Naujoji Vilnia – buvo atskiras miestas, o 1957 m. tapo Vilniaus dalimi. Viršuliškės – buvo kaimas, kuris vėliau perprojektuotas, apstatytas naujais daugiabučiais ir tapo miesto rajonu.

Lietuvos miestuose gyvenamieji rajonai projektuojami ir statomi nuo 20 a. vidurio. Sovietmečiu vyko aktyvi urbanizacija, žmonės iš kaimų kėlėsi į miestus, todėl buvo pradėta statyti daugiau gyvenamųjų būstų, statomi gyvenamieji rajonai.

2. RAJONŲ PAVADINIMAI | 10 – 15 min

1. Užduotis: Vilniaus rajonų pavadinimai Priedai nr. 1 ir nr. 2

Mokiniai suskirstomi grupelėmis, kiekviena grupė gauna korteles (priedas nr. 1) (ant pusės jų užrašyti rajonų pavadinimai, ant kitų – pavadinimų reikšmės). Tikslas – sujungti Vilniaus rajono pavadinimą su reikšme (pvz. Antakalnis – ant kalno).

Visoms grupėms pabaigus užduotį, mokiniai gauna lapą (priedas nr. 2) su kategorijomis pagal rajono pavadinimo susidarymo priežastis (pvz., susiję su gamtiniais objektais, miesto plėtros istorija ir t.t.). Jie turi surūšiuoti pavadinimus iš pirmos užduoties dalies pagal kategoriją.

Užduotis patikrinama žodžiu, po porą pavyzdžių iš kiekvienos kategorijos.

2. Pokalbis: Mokyklos rajono pavadinimas

Su mokiniais aptariami klausimai apie jų mokyklos rajono pavadinimą. O kaip vadinasi jūsų mokyklos rajonas? Kokia jo pavadinimo reikšmė? Ar jis turi kokį alternatyvų pavadinimą? Kaip su bendraamžiais trumpinate savo gyvenamosios vietos pavadinimą? Gal kažkuo šis rajonas skiriasi nuo kitų? Kuo jums jis atrodo ypatingas?

3. Mokytoja/s pristato: rajonų pavadinimų „teoriją“

Informacija mokytojui/mokytojai:

Miesto dalių pavadinimai dažnu atveju būna susiklostę istoriškai. Tačiau dėl skirtingų priežasčių.

Pavadinimai gali būti susiję su:

- gamtiniais objektais (pvz., Antakalnis, Paneriai),
- miesto plėtros istorija (pvz., Naujamiestis),
- buvusių kaimų ar gyvenviečių, kurios buvo įtrauktos į miesto sudėtį, pavadinimai (pvz., Viršuliškės, Lazdynai),
- konkrečiomis asmenybėmis (pvz., Grigiškės, Šnipiškės),
- objektais, įvykiais (pvz., Vilkpėdė, Šiaurės miestelis).

Taip pat kartais patys gyventojai savo gyvenamajai vietai suteikia neoficialų pavadinimą (pvz., Savanorių pr. esanti *Krasnūcha*, Lazdynuose esantis *Pasiolkas*).

Todėl tiriant savo gyvenamosios vietos istoriją yra ne tik svarbu sužinoti, kodėl gyvenamoji vieta vadinasi būtent taip, bet ir pamėginti išsiaiškinti ar nėra kitų, alternatyvių, vietos pavadinimų (pvz., Karoliniškės šnekamojoje kalboje neretai pavirsta *Koralais*, Justiniškės – *Justais*, Viršuliškės – *Viršulais*).

3. RAJONŲ RIBOS | 5 – 10 min

1. Užduotis: mokyklos rajono ribos

Aptarti mokyklos rajono ribas.

- Mokiniai gauna lapus, kuriuose yra rajono žemėlapiai, grupelėse po 3-4 ant lapų turi pabandyti pažymėti mokyklos rajono ribas (žymi ant vieno lapo skirtingom spalvom arba kartu pasitardami). Pažymėję savarankiškai, visi kartu su mokytoja pasitikrina ir pasižiūri tikras administracines ribas (Vilniaus miesto seniūnijų ribos: <https://maps.vilnius.lt/seniunijos#layers>).
Šiam užduoties variantui mokytoja/s turi pasiruošti mokyklos rajono žemėlapi ir išspausdinti kiekvienai grupei.
- Kitas variantas – daryti užduotį visai klasei kartu žodžiu rodant žemėlapi klaseje ekrane.
- Papildoma užduotis: galima kartu žemėlapyje pažymėti/pasikalbėti apie svarbias rajono vietas, mokinių dažnai lankomas vietas, namus, kelią į mokyklą ar pan.

Informacija mokytojui/mokytojai:

Dažnai rajono ribas brėžia gamtos objektai (upės, miškai) arba pagrindinės/didelės gatvės, geležinkelio bėgiai.

4. RAJONO GATVĖS | 10 min

1. Užduotis: mokyklos rajono gatvių pavadinimai Priedas nr. 3

Mokiniai padalinami į grupeles, gauna lapą su kategorijomis apie gatvių pavadinimų reikšmes ir turi naudodami google maps telefonuose surasti ir užrašyti kategorijas atitinkančius gatvių pavadinimus iš savo mokyklos rajono.

2. **Pokalbis:** Aptariama mokyklos gatvės pavadinimo kilmė, reikšmė (informacija apie Vilniaus miesto gatves: <https://zemelapiai.vplanas.lt/vilniausdnr/lt/streets>).

5. KAIP PASTEBĖTI RAJONO ISTORIJĄ? | 10 min

1. Informacija mokytojui/ai:

Norint geriau pažinti rajono istoriją, reikia praleisti laiko bibliotekoje skaitant įvairias knygas, ieškanti žemėlapių, nuotraukų, ieškoti informacijos internete ar įvairiuose archyvuose. Bet galima pamatyti aplinkos istoriją ir dabartyje – tam reikia atkreipti dėmesį į kasdieną matomus elementus.

Iš pirmo žvilgsnio, įprasti ir nepastebimi aplinkos elementai gali padėti nemažai sužinoti apie gyvenamosios vietos istoriją.

2. Pokalbis: rajono istorija

Paklausama mokinių: kokie mums kasdien matomi elementai gali pasakoti rajono istoriją? Iš ko būtų galima suprasti, kada rajonas buvo statomas?

3. Mokytoja/s pristato:

Gatvių pavadinimai – gatvių pavadinimai gali daug papasakoti apie rajoną. Gatvėvardžiai dėl įvairių istorinių priežasčių keitėsi. Dažnai senasis (nebeaudojamas) gatvės pavadinimas gali atskleisti vietos istoriją, pvz., dabartinė Pamėnkalnio gatvė seniau vadinosi Uosto (lenkiškai Portowa) gatve, kadangi ja galima buvo pasiekti Vilniaus upinį uostą prie Neries.

Pastatai – Žvalgantis po savo gyvenamosios vietos erdvę svarbu pamėginti pastebėti, kurie pastatai išsiskiria iš kitų. Tarp iš pirmo žvilgsnio vienodų pastatų galima pastebėti netipinių statinių, medinių namukų, o taip pat net ir labai puošnių ir neįprastų gyvenamajai vietai namų. Pastatai, jų architektūrinis stilius, medžiagos taip pat gali padėti geriau pažinti vietos istoriją.

Memorialinės lentelės – Norint pažymėti mieste įvykusius svarbius įvykius ar gyvenusius žmones ant pastatų yra kabinamos memorialinės lentelės. Jūsų rajone esančios lentelės taip pat gali papasakoti apie gyvenusius žmones, geriau pažinti rajoną.

Skulptūros, meno kūriniai – meno kūriniai ar skulptūros rajonuose gali būti skirtos įamžinti tam tikrus istorinius įvykius, kitos – svarbius asmenis, trečios – susijusios su vietos pagražinimu.

Gamtiniai objektai – irgi pasakoja vietos istoriją. Senieji medžiai išsiskiria savo dydžiu ir gali priminti, kad kadaise toje vietoje buvo miškas. Grupėmis augantys vaismedžiai (slyvos, obelys, vyšnios) primena kadaise toje vietoje galėjusią būti sodybą, kurios pastato nebeliko.

6. MOKYKLOS RAJONO APLINKOS STEBĖJIMAS | 30 – 40 min

1. Užduotis: aplinkos stebėjimas

Aplinkos stebėjimas atliekamas vaikstant kartu po erdves ir gatves aplink mokyklą. Praėjus 15-20 min, pradėdama eiti atgal link mokyklos (geriausia – kitomis gatvėmis). Vaikščiodami mokiniai turi atkreipti dėmesį į ir užfiksuoti įvairias rajono detales pagal ką tik aptartus elementus, kurie pasakoja rajono istoriją. Užduoties pagrindinis tikslas – pasižiūrėti į tas pačias, dažnai vaikštomas gatves kitu – tyrėjo – žvilgsniu.

Ką daryti vaikščiojimo metu:

(galima paskirti daryti visas užduotis vienu metu, galima paskirti po konkrečią užduotį kiekvienam mokiniui/porai/grupei ir po kiek laiko sukeisti)

1. rasti bent 3 elementus, kurie pasakoja aplinkos istoriją (gatvės, pastatai ir t.t.), ir užfiksuoti juos nuotraukose;
2. *(papildoma)* padaryti rajono garsų įrašą;
3. *(papildoma)* užfiksuoti (užrašyti) jaučiamą kvapą;
4. *(papildoma)* užrašyti jausmą, kurį sukelia stebimos vietos;
5. *(papildoma)* ieškoti asociacijų (pvz. balkonas kaip dantys, namas kaip laivas ar pan.).

7. APTARIMAS | 10 min

1. Pokalbis: Ką užfiksuoti rajono objektai pasakoja apie rajono istoriją?
Mokiniai pasidalina, ką įdomaus pastebėjo, kokius elementus, garsus, kvapus atrado.

8. REFLEKSIJA | 5 min

1. Ar pamatėte rajoną naujai, kitu žvilgsniu nei anksčiau?
2. Ką naujo pastebėjote apie savo mokyklos rajoną?